

Оксана Буньо, асистент

Особливості сучасного американського готичного роману (на матеріалі романів Джойс Керол Оутс)

Творчість визначної американської письменниці Джойс Керол Оутс продовжує привертати увагу істориків літератури і літературних критиків. Написано чимало робіт, присвячених аналізу її трьох готичних романів: «Беллфлер» (1980), «Блад-смурський роман» (1982) і «Загадки Уінтертерна» (1984). На думку американського літературознавця Джоан Крейтон, Оутс є одним з найсерйозніших і найінтелектуальніших із сучасних авторів, чії готичні романи, які являють собою суміш галюцінуючого реалізму з комплексним підходом до розв'язання питань про сутність особистості, ставлять великі вимоги до читача (Creighton 1992: 37).

Чим викликана до життя сучасна готика? Сама Д.К.Оутс твердить: «Всі ми бачили криві дзеркала, всі ми старіємо з різною швидкістю і знаємо людей, які хочуть пити нашу кров, подібно до вампірів... Всі ми змушені в певні періоди нашого життя відкрити, що не тільки всі люди крім нас є містичні, але й ми самі, наші мотиви, пристрасті, навіть логіка». (Oates 1984: 562), і тому в неї виникло «... неперборне бажання зібрати незліченний матеріал для написання романів, щоб побачити світ з точки зору сімейної долі, спадковості, а також мінливості часу (Oates 1984: 514).

Класичний готичний роман, або роман жахів, виник в Англії у другій половині XVIII століття, в період кризи просвітницького мислення, в період його переосмислення. Зростала віра в надприродне, а також почуття трагічної безпорадності перед життєвими загадками. Сюжети романів визначаються тим, що людина прямує просто до загибелі, думаючи, що переслідує щастя, і ніщо не може захистити її від невідомої і підступної долі. Першими представниками цього

жанру в Англії були Г.Уолпол, У.Бекфорд, А.Радкліф, М.Льюїс та інші.

Безперечно, всі готичні романи мають багато спільних рис (Umland 1992:56). По-перше, у них наявне почуття віддаленості і невизначеності. Події розгортаються переважно у віддалених у часі і відстані місцях, які невідомі більшості читачам. Розповідь замкнена у невеликі хронологічні рамки, а Дж. К. Оутс у своїх романах зображує всім відому Америку, відображає духовний і емоційний досвід особистостей, їх роль у сім'ї і національній історії. Американська земля та її історія є центральними в американських готичних романах. Історія клану Беллфлерів розглядається впродовж століття, починаючи 1770 роком до середини ХІХ століття. Дія «Бладсмурського роману» відбувається у реально існуючому місці, Бладсмурській Долині, штаті Пенсільванія і розгортається протягом 29 років. Опис подій розпочинається 70-ми роками ХІХ століття і закінчуються 31 грудня 1899 року, коли годинник б'є північ і починається нове століття.

По-друге, готична література — перш за все література, де страх, який створюється через містичні елементи, вбивства, фізичні насильства, є мотивуючою і стримуючою емоцією. Цей страх поділяється між героями романів і читачем. Отже, готична література розглядає причини, властивості і вплив жахів як на розум, так і на тіло. Готична подорож пропонує затемнений світ, де страх, пригнічення і божевілля є шляхами до пізнання, а неконтрольоване перевтілення персонажу є пошуком містичних сил.

Вже у першій частині роману «Беллфлер» вночі у надзвичайно сильну зливу в родинному будинку з'являється величезна щуроподібна тварина, яку ніхто з наляканих господарів не може розрізнити і котра зранку перетворюється на дивовижно гарного kota. Роман насичений й іншими містичними елементами (поява привидів; бажання Рафаеля, одного з родоначальників родини, щоб з його шкіри зробили барабан і він звучав би на родинних зібраннях; наявність жінки-вампіра; «осквернена» кімната, в якій живуть привиди). Деякі члени родини зникають у царстві підсвідомості, йдучи у воду міфічного Чорного озера, яке наповнене дивним шепотінням і нічними привидами, що привели вбивць Жана П'єра і його клан до скаженості, і яке також пожирає дитину Гарнет. Інші герої йдуть у царства, де втілюються їхні найпотаємніші бажання. Іоланта, яка молодою дівчиною втікає з дому, з'являється пізніше, як образ телезірки на екрані. Тамас

зникає у клавіакордах, котрі він з любов'ю майструє для Віолети. Чоловік Гепатіки, дуже люта людина, перевтілюється у ведмедя; Джоні Доан — у собаку, а коханець Вероніки — у вампіра. Головна героїня, Джермейн, поглинає свого брата-близнюка ще в утробі і народжується з чоловічими геніталіями і з даром ясновидіння, що є символічним зв'язком із природою, — дар, який втрачається, коли родина Беллфлер починає заперечувати життя.

У «Бладсмурському романі» велика роль також відводиться ірреальному, таємничому, привидам, духам і медіумам. Названа дочка головного героя Джона Кіна Зіна, Дейдра, загадково зникає на чорній повітряній кулі. Це зникнення стало першим у ланцюжку страшних і незрозумілих подій. Чорна куля стала символом неприємностей для родини.

Зін винаходить машину часу. Тільки виявилось, що дух і матерія єдині і що фізичні проблеми нерозривно пов'язані з проблемами метафізичними і моральними. І коли помічник вчителя Нахум потрапляє в машину часу, він вже ніколи з неї не повертається, тому що з початку неправильним поворотом важеля був посланий назад і став шестилітнім малюком, а потім ще одним поворотом був відправлений в безкрає майбутнє і розтанув в небутті.

У романі «Загадки Уінтертерна» мертві душі дітей оживають ангелами на картині у кімнаті Медовий Місяць і перетворюються на диявольські створіння, які атакують і вбивають непрошених гостей цієї кімнати або зводять їх з розуму. Ці ангели-демони відіграють важливу роль у романі, вони є результатом відкинутої любові, що переросла у демонічне зло. (Creighton, 1992: 53)

Шістнадцятирічному Ксав'є приснився дивний сон, що Пердіта забрала золотий перстень з потаємного місця у каміні і залишила пелюстку лілії. Через 23 роки він бачить цей перстень на пальці хворої й овдовілої Пердіти. Зла душа проповідника Фенвіка заволоділа Валентином Уестгардом і змусила його вчинити жорстокі вбивства.

Всі три випадки, що складають «Загадки Уінтертерна», є різновидами загадки самої містерії, що розкриває своє значення тільки після краху надій і психічних страждань. На відміну від класичних готичних романів страх у романах Оутс більше передається через поведінку людей і стан їхньої душі.

Це однією з особливостей готичного роману є те, що герої досить часто володіють надзвичайними психологічними властивостями і можуть спілкуватися зі світом, якого не можна

бачити звичайним оком. Дейдра у «Бладсмурдському романі» після зникнення з'являється пізніше як медіум, посередник між живими на землі і душами померлих. Але її діяльність закінчується трагічно для двох членів чоловічого товариства психічних досліджень: один помирає, а другий потрапляє в психіатричну лікарню.

Дж. К. Оутс вводить елемент, який відсутній у класичних готичних романах. У багатьох з членів родини Зіна є «по-значка звіра», яка говорить про те, що у людини переважають демонічні почуття.

Через готичні елементи Оутс символічно показує діалектику людини і природи, добра й зла, свідомості й підсвідомості.

Паралельно з містичними елементами у романах є реалістичні. «І якщо готика має силу, щоб рухати нас., це тому що її коріння лежить у психологічному реалізмі» (Oates 1980: 562). Письменниця правдиво відтворює рух і зміну людських емоцій, духовні й емоційні переживання, досліджує психічний стан людини.

«Беллфлер» — це не географічна назва, а стан душі», як зауважує Оутс у передмові (Oates 1980: 9). Гідеон, коли бачить безрозсудність старих родинних переконань, прямує в інший світ, світ, що не є Беллфлер. Оскільки він не може уникнути минулого, то Гідеон вирішує спрямувати свій літак на родинний будинок: «... він, здається, вперше побачив замок, як долю, в яку він був втягнений ціле життя. ... він також зрозумів, що це є доля, цей момент і це останнє піке були його долею» (Oates 1980: 523-553).

У романі є багато посилань на реальні історичні події: це і війна 1812 року, і різня 1825. Ми стикаємося також із реальними історичними персонажами: Абраамом Лінкольном, Джоном Брауном і Бенджаміном Франкліном.

Письменниця змальовує відчуженість, самотність людини. Самюель розуміє, що Беллфлери не визнають того способу життя, який він обрав для себе — життя з чорною жінкою. І він зникає.

Викриттям ескапізму і релігійного фанатизму Джедедіа, який йде у гори в пошуках Бога, Оутс показує, що така одержимість і повна ізоляція від людей призводять до фізичних і розумових розладів. Довгі періоди усамітнення зумовлюють патологічні зміни у свідомості.

У «Бладсмурському романі» Оутс створює цікаві і неповторні характеристики своїх героїв і розширює кожного з

них до символу для втілення певної грані свого «надзавдання». Все життя Джон Кінсі Зін проводить, намагаючись реалізувати емерсонівський принцип єдності матерії і духу, який об'єднує людей і природу і котрий існує як ціль людини і людства, як «вічний двигун» прогресу, і все це минає безрезультатно. Вся ця безрезультативність, ця нездійсненна мрія доводиться не тільки долею головного героя, а й долею членів його родини.

Зображуючи у романі життя Америки кінця минулого століття, як і в попередньому романі, письменниця відтворює реальні історичні події: чоловіче товариство психологічних досліджень, яке проводило вивчення надприродних можливостей Дейдри, реально існувало і було засноване у 1882 році; також зображено рух суфражисток у минулому столітті.

Реальні персонажі поділяються на декілька категорій: на політичних діячів; зображено діяльність мадам Блаватської-медіума — засновниці теософського товариства, вчення якої полягало у можливості «безпосереднього осягнення Бога» за допомогою «містичної інтуїції і откровення», визнання можливості безпосередніх контактів з надприродними, потойбічними силами. Також є посилання на письменників і поетів: Емілі Дікенсон, Самюела Клеменса, Маргарет Фулер. Зін в пору своєї молодості захоплювався Шекспіром і єдиний із всіх інтелектуальних жителів долини зумів оцінити вірші ніким не визнаного Едгара По.

Винахідника Едісона показано як викрадача ідей у Джона Кінсі. Як стверджує Зін, це у нього зародилася ідея фонографа, а Едісон викрав її. Джон Кінсі Зін все своє життя присвятив винаходам. Для нього Америка і винахідництво були синонімами. І саме до нього найбільш «типового американця» в 1882 році сенат США звернувся з досить делікатним патріотичним проханням — винайти сучасне і гуманне знаряддя страти. Відгукнувшись на цю пропозицію, він винайшов електричний стілець, який залишився єдиною пам'яттю про нього в історії країни.

У «Загадках Уінтертерна» атрибути, турботи, проблеми епохи не просто згадуються, а акцентуються як у зовнішньому світі, так і в свідомості дійових осіб. Якщо у класичному готичному романі герої описані статично, то в Оутс персонажі живі й змінюють своє емоційне ставлення під дією зовнішніх чи внутрішніх факторів. Змінюється ставлення матері Ксав'є до нього — від обожнювання до ненависті; змінюється також стосунок Пердіті до нього — від нехтування до з'єднання у

шлюбі; філософ Кілгерван змінює своє життя самітника і відлюдька на Дон Жуана.

Оутс правдоподібно описує, як під впливом алкоголю Ксав'є відчуває крах свідомості і йому відкривається підсвідомість. Письменниця скрупульозно описує вбивства; показує коливання настрою Пердіти від жвавості до меланхолії і глибокої депресії.

Отже, на відміну від класичних готичних романів, романам Д.К.Оутс притаманний глибокий психологізм. Як зауважує сама письменниця, її насамперед цікавить загадкова природа людських емоцій. «Готика — це не тільки літературна традиція, а й реалістична оцінка сучасного життя» (Oates 1969: 5). У всіх трьох романах порушується проблема свободи особистості, її відчуженість, якщо вона свідомо самоізолюється від суспільства, проблема взаємовідносин батьків і дітей, прагнення молодого покоління до незалежності, зображено потребу у психологічному балансі сил свідомості й підсвідомості, а також достовірно відтворений механізм роботи людської підсвідомості.

Література:

1. Жанровое разнообразие современной прозы Запада / Д.В.Затонский, Т.Н.Денисова, Ю.П.Уваров, В.И.Оленева. Отв. ред. Д.В.Затонский. — К.: Наук. думка, 1989.
2. American Gothic Tales / edited by Oates J.C. - New York: Plume., 1996.
3. Gross L.S. Redefining the American Gothic. - London:UMI., 1989.
4. Creighton J.V. Joyce Carol Oates. Novels of the Middle Years. - New York: Twain, 1992.
5. Hennesy B. The Gothic Novel. - London: Longman, 1978.
6. Oates J.C.. Bellefleur. - New York: Dutton, 1980.
7. Oates J.C. A Bloodsmoor Romance. - New York: Dutton, 1982.
8. Oates J.C. Mysteries of Winterthern. - New York: Dutton, 1984.
9. Oates J. C. Writing as a Natural Reaction. - Time,Oct.10.,1969.
10. Ringe A.O. American Gothic. — Kentucky, 1982.
11. Umland S. Cliffs Notes on Shelley's Frankenstein. - Lincoln: Nebraska, 1992.